

πλήρες, ὡς εἶνε ἐν τῇ λογικῇ ἐννοίᾳ, οὐ ἔνεκα καὶ διαφέρουσιν ἀλλήλων ἢ ψυχολογικῇ καὶ λογικῇ ἐννοίᾳ. Ἡ λογικὴ ἐννοία περιλαμβάνουσα πάντα τὰ κοινὰ γνωρίσματα χωρίζει τὰ οὐσιώδη ἀπὸ τῶν ἐπουσιωδῶν γνωρισμάτων, ὅπερ δὲν συμβαίνει ἐν τῇ ψυχολογικῇ ἐννοίᾳ. Ἡ λογικὴ ἐννοία εἶνε ἀείποτε ἢ αὐτῇ, ἐν ᾧ ἡ ψυχολογικὴ μεταβάλλεται κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς μορφώσεως καὶ τὰς βιοτικὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου. Διότι κατὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς ψυχολογικῆς ἐννοίας δὲν ὑπέπεσεν εἰς τὰς αἰσθήσεις ὅλος ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνηκόντων τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ ὑποκειμένων, ἀλλὰ μικρὸς μόνον ἀριθμὸς, διὰ δὲ τοῦτο προϊόντος τοῦ χρόνου ὁ ἄνθρωπος βλέπων καὶ ἄλλα πλείονα ὁμογενῆ ὑποκείμενα ἀναγκάζεται νὰ μεταβάλλῃ τὰ περὶ αὐτῆς γνωρίσματα. Ὁ μόνον μικρὰς καὶ πλινθίνας οἰκίας ἰδὼν ἀναγκάζεται νὰ μεταβάλλῃ τὴν περὶ οἰκίας ἐννοίαν, ὅταν ἴδῃ μεγάλας, ὑψηλὰς καὶ μαρμαρίνας οἰκίας, κτλ.

### β') Ἡ ἐννοία πρὸς ἄλλας ἐννοίας θεωρουμένη.

§ 27. Ἐν τῇ συγκρίσει δύο ἢ περισσοτέρων ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας δύναται νὰ ὑπάρχη

- 1) ταυτότης καὶ ἑτερότης.
- 2) συμφωνία καὶ ἀσυμφωνία ἢ ἀντίθεσις.
- 3) ὑπαλληλία καὶ συναλληλία.

#### α') Ταυτότης καὶ ἑτερότης.

§ 28. Τὸ βάθος δύο ἢ περισσοτέρων ἐννοιῶν δύναται νὰ εἶνε ἢ τὸ αὐτὸ ἢ ἕτερον. Ἐννοιαὶ δὲ ἔχουσαι τὸ αὐτὸ βάθος, ἢτοι τὰ αὐτὰ γνωρίσματα, καλοῦνται αἰ αὐταὶ ἢ ταυτοβαθεῖς, ὡς ὅταν  $A = \alpha + \beta + \gamma$  καὶ  $B = \alpha + \beta + \gamma$ , τότε καὶ  $A$  εἶνε ταυτὸν τῷ  $B$ . Ἐννοιαὶ δὲ ὅλως αἰ αὐταὶ δὲν ὑπάρχουσι, διότι τότε δὲν θὰ διεκρίνοντο, ἀλλ' ἐννοιαὶ σημαίνουσαι τὸ αὐτὸ ὑπὸ διάφορον γλωσσικὸν τύπον, ὡς τρίγωνον καὶ σχῆμα τρίπλευρον, ἀστὴρ καὶ σῶμα

ο ὄρα νιον, ἄκτις καὶ ἡμιδιάμετρος, ἄνθρωπος καὶ ζῶον λογικόν, κτλ. Αὐταὶ λέγονται καὶ ἰσοδύναμοι καὶ δύναται ν' ἀντικαταστήσωσιν ἀλλήλας, ὡς «Θεὸς παντοδύναμος» καὶ «Θεὸς πάντα δυνάμενος», κτλ.

ΣΗΜ. Οἱ συνώνυμοι ὄροι δὲν εἶνε πάντῃ οἱ αὐτοί, διότι ἡ αὐτὴ ἔννοια παρίσταται ὑπὸ διάφορον ὄψιν καὶ σχέσιν, ὡς ἄλλος καὶ ἕτερος, πόλις καὶ ἄστυ, βούλομαι καὶ θέλω, κτλ.

§ 29. Αἱ ἔννοιαι αἱ μὴ οὔσαι αἱ αὐταὶ θὰ εἶνε ἡ συγγενεῖς πρὸς ἀλλήλας ἢ διάφοροι ἀλλήλων (ἢ ἀσύγκριτοι).

§ 30. Συγγενεῖς ἔννοιαι καλοῦνται αἱ ἔχουσαι ἐν τοῦλάχιστον κοινὸν γνώρισμα, ὡς χιῶν, σάκχαρις, σινδὼν (κατὰ τὸ λευκὸν χροῶμα).

§ 31. Διάφοροι (ἢ ἀσύγκριτοι) ἔννοιαι λέγονται αἱ οὐδὲν κοινὸν γνώρισμα ἔχουσαι, ὡς ἄνθρωπος καὶ λίθος· ζῶον καὶ δικαιοσύνη.

§ 32. Ἡ συγγένεια καὶ διαφορὰ τῶν ἐννοιῶν δύναται νὰ εἶνε ποικίλη διότι ὑπάρχουσι πλείονα ἢ ὀλιγώτερα κοινὰ γνωρίσματα. Διὰ τοῦτο αἱ συγγενεῖς ἔννοιαι λαμβάνουσι διάφορα ὀνόματα καλούμεναι.

1) Ὅμοιαι ἔννοιαι, ὅταν τὰ κοινὰ γνωρίσματα εἶνε πλείονα τῶν διαφορῶν, ὡς τρίγωνον καὶ τετράγωνον ἔχουσι 3 κοινὰ (σχῆμα, γωνίας, πλευρὰς) καὶ 2 διάφορα (ἀριθμὸν γωνιῶν καὶ πλευρῶν).

2) Ὅμογενεῖς ἢ ἕτερογενεῖς ἔννοιαι, ὅταν ἀνήκωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἢ διάφορον γένος, ὡς τρίγωνον καὶ κύκλος, ἄνθρωπος καὶ ἵππος εἶνε ὁμογενεῖς ἔννοιαι, τρίγωνον καὶ ἵππος, ζῶον καὶ δικαιοσύνη εἶνε ἕτερογενεῖς.

3) Ὅμοειδεῖς ἢ ἕτεροειδεῖς ἔννοιαι, ὅταν ἀνήκωσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἢ διάφορον εἶδος, ὡς ἀνὴρ καὶ γυνή,

ἵππος καὶ λέων εἶνε ὁμοειδεῖς ἔννοιαι, ἀνὴρ καὶ ἵππος εἶνε ἑτεροειδεῖς (διότι ὁ ἀνὴρ εἶνε εἶδος τῶν ἀνθρώπων, ὁ δὲ ἵππος τῶν ἀλόγων ζώων), ἀλλὰ καὶ ὁμογενεῖς (διότι ἀμφότερα ὑπάγονται εἰς τὸ γένος ζῶον).

### β') συμφωνία καὶ ἀσυμφωνία τῶν ἐννοιῶν.

§ 33. Ἐννοιαί, αἵτινες δύνανται νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τῷ βάρθει ἐννοίας τινὸς ἑτέρας, λέγονται σύμφωνοι, συνιοῦσαι, συμβιβασταί, ὡς ἡ λευκότης καὶ ἡ γλυκύτης εἶνε ἔννοιαι σύμφωνοι ἐν τῇ σακχάρει, ἡ ξανθότης καὶ γλυκύτης ἐν τῷ μέλιτι, ἡ ἐρυθρότης καὶ ἡ θερμότης ἐν τῷ πυρί, ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ὑγίεια ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, κτλ. Ἐννοιαὶ δέ, αἵτινες ἀδυνατοῦσι νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τῷ βάρθει ἐννοίας τινὸς ἑτέρας, καλοῦνται ἀσυμβίβαστοι, ἀντικείμεναι ἢ ἀντίθετοι, ὡς ὑγιής καὶ ἀσθενής, ξανθὸς καὶ κνανοῦς, ἀρετὴ καὶ κακία, κίνησις καὶ ἡρεμία, στρογγύλος καὶ γωνιαῖος, κτλ.

§ 34. Ἡ ἀσυμφωνία τῶν ἐννοιῶν ἢ ἀντίθεσις εἶνε διαιτή

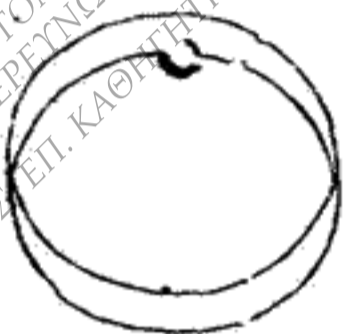
1) Καθαρῶς ἀρνητικὴ ἢ ἀπόλυτος ἀντίθεσις εἶνε, ὅτε αἱ ἔννοιαι ἀντίκεινται πρὸς ἀλλήλας ὡς τὸ ναὶ καὶ τὸ οὐ καὶ τῆς μιᾶς τιθεμένης αἴρεται ἡ ἑτέρα· εἶνε δὲ αὕτη διμελής, ὡς ἀνθρώπος καὶ οὐκ ἀνθρώπος, λευκὸς καὶ οὐ λευκός, μέλας καὶ οὐ μέλας, θνητὸς καὶ ἀθάνατος, ζωὴ καὶ θάνατος, ἡμέρα καὶ νύξ, ἀρετὴ καὶ κακία, καλὸς καὶ αἰσχροός, ἀγαθὸς καὶ κακός, κτλ.

2) Σχετικὴ ἀντίθεσις ἢ ἐναντιότης εἶνε, ὅτε τὰ μέλη εἶνε πλείονα τῶν δύο, ἢ δὲ σχέσις τῶν ἐννοιῶν τοιαύτη, ὥστε ἡ μία νὰ μὴ εἶνε ἄριστος τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ὅτε εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ καὶ τρίτον τι, ὡς ἐνεστὼς καὶ παρελθὼν (ἐνθα δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ μέλλον), φιλόλογος

καὶ σπάταλος (ἔνθα καὶ οἰκονόμος), χειμῶν καὶ  
φῆρος (ἔνθα καὶ ἔαρ καὶ φθινόπωρον), ἄρσενικὸν  
καὶ οὐδέτερον γένος (ἔνθα καὶ θηλυκόν), ἀλαζο-  
νεία καὶ εἰρωνεία (ἔνθα καὶ ἀλήθεια), ἀσωτία καὶ  
ἀνελευθερία (ἔνθα καὶ ἐλευθεριότης), κτλ.

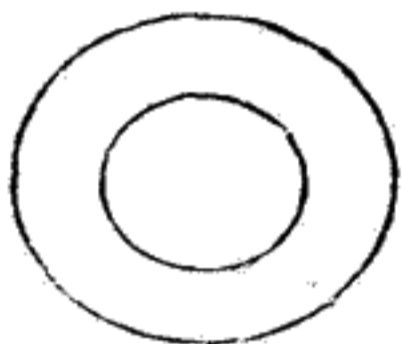
### γ) Ὑπαλληλία καὶ συναλληλία ἐννοιῶν.

§ 35. Αἱ ἐννοιαὶ κατὰ τὸ πλάτος αὐτῶν λαμβάνουσι διαφο-  
ρους ὀνομασίας ὀνομαζόμεναι.



1) Ἐπάλληλοι ἢ ἰσοπλατεῖς, ὅ-  
ταν ἔχωσι τὸ αὐτὸ πλάτος, ὡς ἄνθρωπος  
καὶ ζῷον λογικόν, ἄρτιος καὶ διὰ  
τοῦ 2 διαιρετὸς ἀριθμὸς, τρίγω-  
νον καὶ τρίπλευρον. Παρίστανται δὲ  
διὰ δύο κύκλων ἴσων, οἵτινες τιθέμενοι ἐπ’

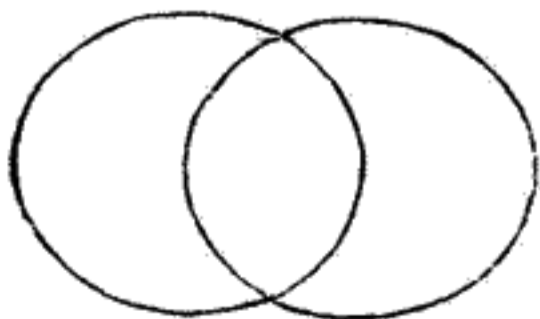
ἀλλήλων συμπίπτουσιν.



2) Ὑπάλληλοι, ὅταν ἡ ἐτέρα πε-  
ριέχη ὑφ’ ἑαυτὴν τὴν ἐτέραν ὡς μέρος τι  
τοῦ πλάτους αὐτῆς. Ἡ περιέχουσα κα-  
λεῖται ἐννοια ὑπερβεβηκυῖα ἢ ὑπερ-  
κειμένη, ἡ δὲ περιεχομένη ὑποβε-  
βηκυῖα ἢ ὑποκειμένη, ὡς ζῷον

καὶ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος καὶ ἀνήρ, κτλ. Παρίσταν-  
ται δὲ διὰ δύο κύκλων ἀνίσων, ὧν ὁ ἐλάσσων περιέχεται ἐντὸς  
τοῦ μείζονος.

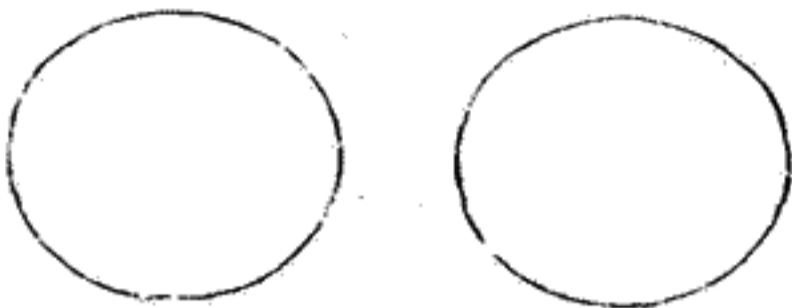
3) Ἐπαλλάσσομαι ἢ ἐπικοινωνοῦμαι, ὅταν



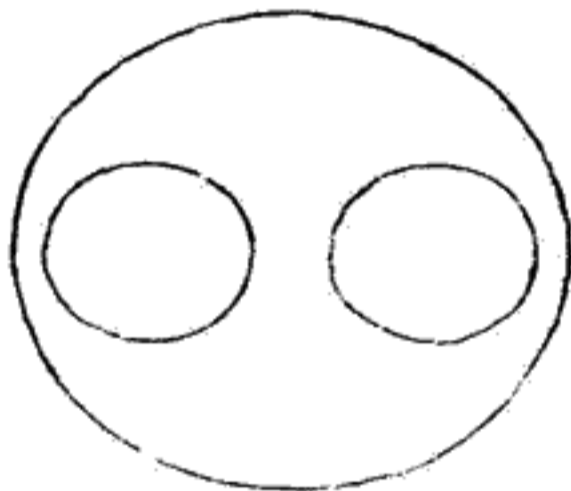
πὺν μὲν ἔχωσι τὸ αὐτὸ πλάτος, πὺν  
δὲ διάφορον, ὡς Εὐρωπαῖος  
καὶ Χριστιανός, ἔνθα τινὲς Εὐ-  
ρωπαῖοι εἶνε χριστιανοὶ καὶ τινες  
χριστιανοὶ εἶνε Εὐρωπαῖοι. Παρί-  
στανται δὲ διὰ δύο κύκλων τεμνόν-

των ἀλλήλους.

4) Παράλληλοι ἢ διεζευγμένοι, ὅταν οὐδαμοῦ ἐφάπτονται ἀλλήλων κατὰ πλάτος, ὡς φυτόν καὶ ζῶον, κύκλος καὶ τετράγωνον, ζῶον καὶ σκυῆ. Παρίστανται δὲ διὰ δύο κύκλων παραλλήλως κειμένων. Δύναται ὁμοῦς ἐννοιαὶ παράλληλοι ν' ἀποτελέσωσι τὸ πλάτος ἄλλης ὑπερβεβηκυίας ἐννοίας, ὡς φυτόν καὶ ζῶον ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἔνδοργανον ὄν, κύκλος καὶ τετράγωνον ἐν τῇ ἐννοίᾳ σχῆμα, καὶ τότε γίνονται συνάλληλοι.



5) Συνάλληλοι, ὅταν ἀποτελῶσιν ἄλλης ὑπερβεβηκυίας ἐννοίας κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν τὸ πλάτος, ὡς ἐλαία, σκυῆ, ἀμυγδαλῆ ἐν τῇ ἐννοίᾳ δένδρον, ἀνὴρ καὶ γυνὴ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἄνθρωπος. Παρίστανται δὲ διὰ πολλῶν κύκλων περιεχομένων ἐντὸς μείζονος. Αἱ ἐννοιαὶ αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ πλάτος κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν λέγονται ὁμοταγεῖς· διότι καὶ τὸ σκυῆ καὶ ζῶον τάσσονται ἐν τῷ πλάτει τῆς ἐννοίας ὁργανικὸν ὄν, δὲν εἶνε ὁμοῦς ὁμοταγεῖς.



## ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

### ΠΕΡΙ ΚΡΙΣΕΩΝ

§ 36. Ἡ σύνδεσις δύο ἐννοιῶν πρὸς ἀλλήλας ὡς ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου ἢ ὁ χωρισμὸς αὐτῶν ἀπ' ἀλλήλων λέγεται κρίσις, ὡς «ὁ πίναξ ἐστὶ τετράπλευρος» καὶ «ἡ μηλέα ἐστὶ δένδρον» καὶ «ὁ Ἄρις



στείδης ἐστὶ δίκαιος» καὶ «ὁ ψεύστης οὐκ ἐστὶν ἐπαινετός» καὶ «ὁ ἀμελής μαθητὴς οὐκ ἐστὶν ἀγαπητός». Ἡ δὲ διὰ λέξεων ἔκφρασις κρίσεως λέγεται ἐν τῇ Γραμματικῇ λόγος καὶ πρότασις.

§ 37. Ἐν ἐκόσῃ κρίσει ὑπάρχει ὕλη καὶ εἶδος. Καὶ ὕλη μὲν εἶνε ἡ διοριζομένη ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου καὶ ἡ διορίζουσα τοῦ κατηγορουμένου· εἶδος δὲ ὁ τρόπος τῆς συνδέσεως τῆς ἔννοιᾶς τοῦ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου, ἣτις γίνεται διὰ τοῦ λεγομένου συνδευτικοῦ. ἦτοι διὰ τοῦ «ἐστὶν» ἢ διὰ τοῦ «οὐκ ἐστὶν». Ἡ δὲ Λογικὴ κυρίως ἀσχολεῖται περὶ τὸ εἶδος τῶν κρίσεων. Εἶνε δὲ ὁ τύπος τῶν κρίσεων « $Y$  ἐστὶ  $K$ » καὶ « $Y$  οὐκ ἐστὶ  $K$ », ἐνθα  $Y$  = ὑποκείμενον καὶ  $K$  = κατηγορούμενον.

§ 38. Ἐν τῷ περὶ κρίσεων κεφαλαίῳ εἶνε ἐξεταστέα τὰ ἐξῆς τρία· 1) οἱ θεμελιώδεις νόμοι τοῦ διανοεῖσθαι· 2) ἡ κρίσις καθ' ἑαυτὴν θεωρουμένη· 3) ἡ κρίσις ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας κρίσεις θεωρουμένη.

### Α') Θεμελιώδεις νόμοι τοῦ διανοεῖσθαι

§ 39. Οἱ θεμελιώδεις νόμοι τοῦ διανοεῖσθαι εἶνε τέσσαρες. 1) ὁ νόμος τῆς ταυτότητος. 2) ὁ νόμος τῆς ἀντιφάσεως. 3) ὁ νόμος τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως. 4) ὁ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου.

§ 40. Ὁ νόμος τῆς ταυτότητος ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου τῆς κρίσεως « $A$  ἐστὶν  $A$ », δι' οὗ σημαίνεται ὅτι πᾶν τὸ τιθέμενον ἐν τῇ διανοίᾳ εἶνε αὐτὸ τοῦτο καὶ οὐχὶ ἄλλο τι καὶ καθόλου πᾶν ὑποκείμενον εἶνε κατηγορούμενον ἑαυτοῦ, ὡς «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἄνθρωπος» καὶ «ὁ Ἀριστείδης ἐστὶν Ἀριστείδης». Ἐὰν δὲ τὸ ὑποκείμενον σύγκεται ἐκ μερῶν, τότε ὁ τύπος εἶνε « $A$  ἐστὶν  $\alpha + \beta + \gamma$ » ἢ « $A = \alpha + \beta + \gamma$ », ἐξ οὗ ἐξάγομεν τὰ ἐξῆς ἀξί-

ώματα· 1) τὸ ὅλον εἶνε ἴσον πρὸς τὰ μέρη αὐτοῦ. 2) τὸ ὑποκείμενον εἶνε ἴσον πρὸς τὰς ιδιότητες αὐτοῦ. 3) ἡ ἔννοια εἶνε ἴση πρὸς τὰ γνωρίσματα αὐτῆς. 4) τὸ γένος εἶνε ἴσον πρὸς τὰ εἶδη αὐτοῦ.

§ 41. Ὁ νόμος τῆς ἀντιφάσεως ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου τῆς κρίσεως «*A οὐκ ἔστιν οὐκ A*» καὶ «*ὁ Σωκράτης οὐκ ἔστιν οὐ Σωκράτης*». Σημαίνεται δὲ τὸ αὐτό, ὅπερ καὶ διὰ τοῦ νόμου τῆς ταυτότητος, ἀλλὰ διατυπῶνται τοῦτο ἀρνητικῶς. Ὁ νόμος οὗτος καλούμενος καὶ ἀρχὴ τῆς ἀποφασκούσης θέσεως διδάσκει νὰ μὴ τιθώμεθά τι ἐν τῇ διανοίᾳ καὶ συγχρόνως αἴρωμεν αὐτό· διότι *A* καὶ οὐκ *A* ἀναιροῦσιν ἀλληλα. Παράδειγμα δὲ κάλλιστον τοῦ νόμου τῆς ἀντιφάσεως εἶνε τὸ τοῦ Πλάτωνος «*Ἄδικεῖ Σωκράτης θεοὺς οὐ νομίζων, ἀλλὰ θεοὺς νομίζων*» (Ἀπολογ. Σωκρ. σ. 27, α).

§ 42. Ὁ νόμος τῆς τοῦ τρίτου (ἢ μέσον) ἀποκλείσεως ἐκφράζεται διὰ τοῦ τύπου τῆς κρίσεως «*ἢ ἔστιν A ἢ οὐκ ἔστιν*» καὶ «*ἢ ἔστι Θεὸς ἢ οὐκ ἔστιν*». Σημαίνεται δὲ ὅτι ἡ θέσις καὶ ἡ ἄρσις τοῦ αὐτοῦ πράγματος δὲν ἐπιτρέπεται, ἀλλὰ μόνον ἡ θέσις ἢ ἡ ἄρσις· τρίτον δὲ τῆ μέσον δὲν ὑπάρχει. Ὁ νόμος οὗτος περιλαμβάνει τοὺς δύο προτέρους νόμους, τὸν τῆς ταυτότητος καὶ ἀντιφάσεως, καὶ ἐν πάσῃ διανοήσει δύο μόνον τρόποι ὑπάρχουσιν, ὁ τῆς καταφάσεως καὶ ἀντιφάσεως.

Κάλλιστον παράδειγμα τῆς τοῦ τρίτου (ἢ μέσον) ἀποκλείσεως εἶνε ὁ λόγος, ὃν ἔλεγεν ὁ Κλέαρχος πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοὺς μισθοφόρους τοῦ νεωτέρου Κύρου· «*ἐπεὶ δ' ὑμεῖς οὐ βούλεσθε συμπορεύεσθαι, ἀνάγκη δὴ μοι ἢ ὑμᾶς προδόντα τῇ Κύρου φιλικῶς χρῆσθαι ἢ πρὸς ἐκεῖνον ψευδάμενον μεθ' ὑμῶν ἰέναι*» (Ξενοφ. Ἀναβ. Α', γ', 5).

Διὰ τοῦ νόμου τούτου ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς μιᾶς κρίσεως.

συμπεραίνομεν τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀντιφατικῶς αὐτῇ ἀντικει-  
μένης κρίσεως. Ὁ Κικέρων ἐξαίρων τὴν ἐν τῇ Λογικῇ χρη-  
σιμότητα τοῦ νόμου τούτου καλεῖ αὐτὸν θεμέλιον τῆς  
διαλεκτικῆς (fundamentum dialecticae).

§ 43. Ὁ νόμος τοῦ ἀποχρῶντος λόγου διδάσκει  
μηδὲν τίθει ἐν τῇ διανοίᾳ ἄνευ ἀποχρῶντος λό-  
γου. Ἴνα βεβαιωθῆ τις, ἂν τὸ Α εἴνε ἴσον τῷ Β ἢ δὲν εἴνε  
ἴσον τῷ Β, εἴνε ἀνάγκη νὰ ὑπάρχωσι καὶ ἀποχρῶν-  
τες λόγοι. Λόγος δ' εἴνε ἀλήθειά τις, ἐξ ἧς γινώσκομεν  
διὰ τί τίθεται τι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ ἢ αἴρεται. Ὁ  
λόγος δ' οὗτος λέγεται λόγος γνωστικός, διακρίνε-  
ται δ' ἄλλου λόγου, ὅστις λεγόμενος λόγος αἰτιώδης  
ἢ αἰτία σημαίνει τὴν δύναμιν, δι' ἧς παράγεται τι πραγμα-  
τικὸν μὴ ὑπάρχον πρότερον. Ὁ γνωστικὸς λόγος ἢ ἀπλῶς  
ὁ λόγος, δι' ὃν οἱ Ἀθηναῖοι ἐξωστράκιζον τοὺς ἐπιφανεῖς  
Ἀθηναίους, ἦτο ὁ φόβος, μὴ οὗτοι γένωνται τύραννοι τῆς  
πόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ αἰτιώδης δὲ λόγος τῆς δημιουργ-  
ίας τοῦ κόσμου εἴνε ὁ Θεός. Ὁ αἰτιώδης λόγος ἐν τῇ Γραμ-  
ματικῇ λέγεται αἷτιον καὶ ἐκφέρεται ἐν μὲν τοῖς ἐνεργητι-  
κοῖς ῥήμασι κατ' ὀνομαστικὴν ὡς ὑποκείμενον, ἐν δὲ τοῖς  
παθητικοῖς κατὰ γενικὴν ἐμπρόθετον ἢ δοτικὴν τὴν ἀποτε-  
λοῦσαν τὸ λεγόμενον ποιητικὸν αἷτιον, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα  
(ἢ αἷτια τὸν) ἐκφέρεται ἐν τοῖς ἐνεργητικοῖς κατ' αἷτια-  
τικὴν, δηλωτικὴν οὖσαν τοῦ αἷτιατοῦ, ὡς «ὁ Θεὸς ἔ-  
κτισε τὸν κόσμον» καὶ «ὁ κόσμος ἐκτίσθη ὑπὸ  
τοῦ Θεοῦ».

§ 44. Ὅταν διανοώμεθα περὶ τινος κατὰ πρῶτον μεταχειρι-  
ζόμεθα τὸν νόμον τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως, εἶτα δὲ τὸν  
νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, μετὰ δὲ ταῦτα τὸν τῆς ταυ-  
τότητος καὶ ἀντιφάσεως. Δηλ. διανοούμενοι ἀμφιταλαντευό-  
μεθα περὶ τὴν παραδοχὴν ἢ μὴ τοῦ πράγματος, εὐρόντες δ' εἶτα  
τὸν ἀποχρῶντα λόγον παραδεχόμεθα ἢ ἀπορρίπτομεν αὐτό.



## Β') Ἡ κρίσις θεωρουμένη καθ' ἑαυτήν.

§ 45. Πᾶσα κρίσις καθ' ἑαυτήν θεωρουμένη δύναται νὰ ἐξετάζηται κατὰ διαφόρους τρόπους, ἤτοι κατὰ ποιόν, κατὰ ποσόν, κατ' ἀναφορὰν καὶ κατὰ τρόπον. Ὅθεν ἔχομεν 1) κρίσεις κατὰ ποιόν. 2) κρίσεις κατὰ ποσόν. 3) κρίσεις κατὰ ποιόν ἅμα καὶ ποσόν. 4) κρίσεις κατ' ἀναφορὰν καὶ 5) κρίσεις κατὰ τρόπον.

### 1) Κρίσεις κατὰ ποιόν.

§ 46. Αἱ κατὰ ποιόν κρίσεις εἶνε δύο εἰδῶν, καταφατικαὶ (ἢ θετικαὶ) καὶ ἀποφατικαὶ (ἢ ἄρνητικαὶ).

§ 47. Καταφατικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου ἀποδίδεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου (καταφάσκειται κατ' αὐτοῦ), ὡς «ὁ Ἀριστείδης ἐστὶ δίκαιος» καὶ «ὁ Σωκράτης ἐστὶ φιλόσοφος».

§ 48. Ἀποφατικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου δὲν ἀποδίδεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου (ἀποφύσκειται ἀπ' αὐτοῦ), ὡς «ὁ Φίλιππος οὐκ ἦν δίκαιος» καὶ «ὁ Θεὸς οὐκ ἐστὶ θνητός.»

§ 49. Ἡ ἄρνησις ὑπάρχει ἐν τῷ συνδευτικῷ. Ἐὰν δὲ ἡ ἄρνησις εἶνε ἐν τῷ κατηγορουμένῳ (εἴτε κατὰ σύνταξιν εἴτε κατὰ σύνθεσιν), ἡ κρίσις εἶνε καθ' ὅλην μὲν ἀποφατικὴ, κατ' εἶδος δὲ καταφατικὴ, καὶ καταλέγεται μὲν ἐν ταῖς καταφατικαῖς, καλεῖται δὲ κρίσις ἀόριστος· διότι δὲν σημαίνει θετικόν τι, ἀλλ' ἀπλῶς τί δὲν εἶνε τὸ ὑποκείμενον, ὡς «ὁ Θεὸς ἐστὶν οὐ θνητός» ἢ «ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀθάνατος» καὶ «ὁ Θεὸς ἐστὶν οὐχ ὄρατός» ἢ «ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀόρατος».

§ 50. Ἐν τῇ κατὰ ποιὸν κρίσει ἐξετάζεται, ἂν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου εἴνε ἢ δὲν εἴνε βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου.

## 2) Κρίσεις κατὰ ποσὸν

§ 51. Αἱ κατὰ ποσὸν κρίσεις εἴνε τριῶν εἰδῶν, εἰδικαὶ (ἀτομικαὶ), μερικαὶ καὶ γενικαὶ (ἢ καθολικαὶ) κρίσεις.

§ 52. Εἰδικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν τὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται εἰς ἓν μόνον ὠρισμένον ὑποκείμενον, ἐκφέρεται δ' αὕτη ἢ διὰ τῶν κυρίων ὀνομάτων ἢ διὰ τῶν προσηγορικῶν μετὰ τινος δεικτικῆς ἀντιωνυμίας, ὡς «ὁ Σωκράτης ἐστὶ σοφὸς» καὶ «οὗτος ὁ ἄνθρωπος ἐστὶν ἀγαθός» καὶ «αὕτη ἡ μηλέα ἐστὶ καρποφόρος».

§ 53. Μερικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν τὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται εἰς μέρος μόνον τοῦ πλάτους τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου, ἐκφέρεται δ' αὕτη διὰ τοῦ διορισμοῦ πολλοί, τινές, ὀλίγοι, οὐ πᾶς, ὡς «ἄνθρωποι τινές εἰσι πεπαιδευμένοι» καὶ «οὐχὶ πάντες καθαροί ἐστε» (Ἰωαν. ιγ, 11).

§ 54. Γενικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν τὸ κατηγορούμενον ἀποδίδεται εἰς ὅλον τὸ πλάτος τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου, ἐκφέρεται δ' αὕτη διὰ τοῦ διορισμοῦ ἕκαστος, πᾶς, οὐδεὶς ἢ διὰ τοῦ γενικοῦ ἄρθρου, ὡς «πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός» καὶ «ὁ κύων ἐστὶ ζῶον πιστότατον».

§ 55. Ἐν τῇ κατὰ ποσὸν κρίσει ἐξετάζεται, τί μέρος τοῦ πλάτους τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου εἴνε ἢ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου.

## 3) Κρίσεις κατὰ ποιὸν ἅμα καὶ ποσόν.

§ 56. Αἱ κρίσεις κατὰ ποιὸν ἅμα καὶ ποσὸν θεωρούμεναι εἴνε.

1) Γενικαὶ καταφατικαί, ὡς «πᾶς ἄνθρωπος θνητός».

2) Μερικαὶ καταφατικαί, ὡς «ἄνθρωποι τινές εἰσι πεπαιδευμένοι».

3) Γενικαὶ ἀποφατικαί, ὡς «οὐδεὶς ἀναμάρτητος».

4) Μερικαὶ ἀποφατικαί, ὡς «οὐ πᾶς ἄνθρωπος σοφός».

4) Αἱ κρίσεις κατ' ἀναφορὰν.

§ 57. Ἡ σχέση τοῦ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου πρὸς ἄλληλα λέγεται ἀναφορά. Εἰς τὰς κατ' ἀναφορὰν κρίσεις τὸ κατηγορούμενον ἢ ἀποδίδεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου ἄνευ τινὸς ὄρου (ἀπολύτως), ὅτε ἡ κρίσις λέγεται κατηγορικὴ, ἢ ἀποδίδεται ὑπὸ τινος ὄρου (ἢ συνθήκην), ὅστις ὀφείλει νὰ πληρωθῆῃ πρότερον, ἵνα εἶνε δυνατὴ ἡ σύνδεσις τῶν δύο ἐννοιῶν, ὅτε ἡ κρίσις λέγεται ὑποθετικὴ, ἢ ἀποδίδεται μετ' ἀπροσδιορίστου ἐκλογῆς, ὅτε ἡ κρίσις λέγεται διαζευκτικὴ. Ὅθεν αἱ κρίσεις κατ' ἀναφορὰν εἶνε τριῶν εἰδῶν, κατηγορικὴ, ὑποθετικὴ καὶ διαζευκτικὴ.

§ 58. Κατηγορικὴ κρίσις καλεῖται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον ἄνευ τινὸς ὄρου (ἀπολύτως) κατὰ τὸν νόμον τῆς ταυτότητος καὶ ἀντιφάσεως, ὡς «ὁ Θεὸς ἐστὶ δίκαιος» καὶ «ὁ Θεὸς οὐκ ἐστὶ θνητός», κτλ. Διὰ τῆς κατηγορικῆς κρίσεως δηλοῦται τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Ὡνομάσθη δὲ κατηγορικὴ κρίσις ἐκ τοῦ κατηγορεῖν (praedicare) ῥήματος, ὅπερ μετ' αἰτιατικῆς συντάξεως δόμενον = ἐμφαίνειν, δηλοῦν, ἀποφαίνεσθαι, φάσκειν τι (πρβλ.

§ 59. Ὑποθετικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον ὑπότινα ὄρον προεκπληρωτέον κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, ὡς «εἰ ὁ παῖς ἁμαρτάνει, κολάζεται», ἔνθα ὀφείλει νὰ προηγηθῇ ἡ ἁμαρτία, ἵνα ἐπέλθῃ ἡ κόλασις, εἶνε δὲ ἡ ἁμαρτία ὁ λόγος τῆς κολάσεως, τὸ δὲ κατηγοροῦμενον κόλασις ἀποδίδεται εἰς τὸ ὑποκείμενον τὸν παῖδα ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἁμαρτίας. Καὶ «εἰ ὁ Θεός ἐστι σοφώτατος, αἰρεῖται τὸ βέλτιστον» καὶ «εἰ εἰσὶ βωμοί, εἰσὶ καὶ θεοί» καὶ «ἐὰν ἀληθεύσῃς, ἐπισχνοῦμαί σοι δέκα τάλαντα».

§ 60. Πᾶσα ὑποθετικὴ κρίσις σύγκειται 1) ἐκ τοῦ ἡγουμένου μέρους ἢ τῆς ὑποθέσεως, ἣτις περιέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου ὡς τὸν ἀποχρῶντα λόγον· 2) ἐκ τοῦ ἐπομένου μέρους ἢ τῆς ἀποδόσεως, ἣτις περιέχει τὴν ἔννοιαν τοῦ κατηγορουμένου ὡς ἐπακολούθημα. Σημαίνουσαι δὲ καὶ αἱ ὑποθετικαὶ κρίσεις τὸ βάθος τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου συγγενεύουσι πρὸς τὰς κατηγορικὰς κρίσεις, ὡς «εἰ ὁ μαθητῆς ἐπιμελεῖται, ἐστὶν ἄξιος ἐπαίνου» = «ὁ ἐπιμελούμενος μαθητῆς ἀξιοῦται ἐπαίνου» καὶ «εἰ ὁ παῖς ἁμαρτάνει, κολάζεται» = «ὁ ἁμαρτάνων παῖς κολάζεται».

§ 61. Διακριτέαι εἶνε αἱ κυρίως ὑποθετικαὶ κρίσεις, ἐν αἷς ὑπάρχει ἀναγκαῖος ὁ λόγος καὶ τὸ ἐπακολούθημα, ἄλλων κρίσεων, αἵτινες ἔχουσι μὲν τύπον ὑποθετικόν, σημαίνουσι δὲ συγχρονισμόν, ὡς «εἰ καταβαίνει ὁ ἐν τῷ θερμομέτρῳ ὑδράργυρος, ἐλαττοῦται ἡ θερμοκρα-

---

Ἡροδ. Γ', 115. Ξεν. Παιδ. Α', δ', 3. κτλ.), πρβλ. «κατηγορῶ σου γενικῆ· κατηγορῶ δὲ τὸ δεικνύω αἰτιατικῆ· «λαγῶς κατηγόρει τὸν ἑαυτοῦ φωλεόν» (Σουίδ. ἐν λ.).

σία», ἔνθα ἡ κατάβασις τοῦ ὑδραργύρου δὲν εἶνε ὁ λόγος τῆς ἐλαττώσεως τῆς θερμοκρασίας, εἶνε δὲ τὸ εἶ = ὅτε.

§ 62. Διαζευκτικὴ κρίσις λέγεται ἡ κρίσις, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου ἢ κατηγορουμένου ἐκφερομένη κατὰ τὸν νόμον τῆς τοῦ τρίτου ἀποκλείσεως περιέχει ἀοριστίαν ἐν τῇ ἐκλογῇ. Ἡ διάζευξις δὲ ἐκφερομένη διὰ τῶν συνδέσμων ἢ. ἢ ὑπάρχει ἢ ἐν τῷ ὑποκειμένῳ ἢ ἐν τῷ κατηγορουμένῳ, ὡς «ἢ οἱ Ἕλληνες ἢ οἱ Ῥωμαῖοί εἰσιν ὁ κράτιστος λαὸς τῆς ἀρχαιότητος» καὶ «τὰ τρίγωνά εἰσιν ἢ ἰσόπλευρα ἢ ἰσοσκελῆ ἢ σκαληνά».

§ 63. Ἡ διαζευκτικὴ κρίσις εἶνε ἀληθής, ὅταν ἀπαριθμῶνται πάντα τὰ μέλη καὶ ὅταν εἶνε τοιαῦτα, ὥστε ν' ἀποκλείωσιν ἄλληλα. Ἐν ἐναντία περιπτώσει ἡ διαζευκτικὴ κρίσις εἶνε πλημμελής. ὡς εἶνε αὐταὶ «ὁ Παῦλος εἶνε ἢ Εὐρωπαῖος ἢ Ἀσιανὸς ἢ Ἀφρικανὸς» (ἔνθα ἔπρεπε τὰ προστεθῆ καὶ τὸ «ἢ Ἀμερικανὸς ἢ Ἀυστραλιανὸς») καὶ «αὕτη ἢ γωνία ἐστὶν ἢ ὀρθὴ ἢ ἀμβλεῖα» (ἔνθεν ἔλλειπει τὸ «ἢ ὀξεῖα») καὶ «ὁ Γεώργιος ἐστὶν ἢ πλούσιος ἢ ὑγιής ἢ ὠραῖος» (ἔνθα τὰ κατηγορούμενα ὡς δυνάμενα νὰ συνυπάρχωσιν ἐν τινὶ ὑποκειμένῳ δὲν ἀποκλείουσιν ἄλληλα).

§ 64. Διὰ τῆς διαζευκτικῆς κρίσεως δηλοῦται τὸ πλάτος τῆς ἔννοιᾶς τοῦ ὑποκειμένου καὶ σπανιώτερον τοῦ κατηγορουμένου.

§ 65. Ὁμοιότητά τινα πρὸς τὴν διαζευκτικὴν κρίσιν ἔχει καὶ ἡ διαιρετικὴ κρίσις, διαφέρει δὲ κατὰ τοῦτο αὐτῆς. διότι ἐν μὲν τῇ διαζευκτικῇ κρίσει ἀποφάσκονται πάντα πλὴν ἑνὸς ἀλλὰ καὶ τούτου ἀόριστου μένοντος, ἐν δὲ τῇ διαιρετικῇ κρίσει τὰ κατηγορούμενα, εἰ καὶ πάντα ἀποδίδονται τῇ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου, ὁμως ἀποκλείουσιν ἄλληλα, ὡς «τὰ ζῶά εἰσι τὰ μὲν ἄρρενα, τὰ δὲ θήλεα» καὶ «τὰ σχήματα εἰσι τὰ μὲν τρίγωνα, τὰ δὲ τετράγωνα, τὰ



δὲ πολύγωνα, τὰ δὲ κύκλοι, τὰ δὲ πυραμίδες, κτλ.» Εἶνε δὲ ἡ διαιρετικὴ κρίσις κυρίως κρίσις κατηγορικῆς σύνθετος.

### 5) Αἱ κρίσεις κατὰ τρόπον

§ 66. Αἱ κρίσεις κατὰ τρόπον, ἧτοι κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς βεβαιότητος ἢ τοῦ κύρους, μεθ' οὗ ἡ ἔννοια τοῦ κατηγορουμένου ἀποδίδεται εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑποκειμένου, εἶνε τριῶν εἰδῶν, βεβαιωτικῆ, προβληματικῆ (ἢ δυνατῆ), ἀποδεικτικῆ (ἢ ἀναγκαία).

§ 67. Βεβαιωτικὴ κρίσις λέγεται, διὰ σημαίνηται ὅτι πραγματικῶς τι οὕτως ἔχει καὶ οὐχὶ ἄλλως, ὡς «ἡ γῆ ἐστὶ σφαιροειδῆς» καὶ «ὁ Θεὸς ἐστὶν ἀγαθώτατος» καὶ «ὁ ἀδελφός μου σήμερον ἔρχεται».

§ 68. Προβληματικὴ κρίσις (ἢ δυνατῆ) λέγεται, διὰ σημαίνηται ὅτι δύναται τι οὕτω γὰρ ἔχει, ὡς «ἐνδέχεται τινες φιλοσόφους παραλογισμοῖς περιπίπτειν» καὶ «τὸ γάλα τοῦτο δύναται εἶναι καθαρόν».

§ 69. Ἀποδεικτικὴ κρίσις (ἢ ἀναγκαία) λέγεται, διὰ σημαίνηται ὅτι ἀναγκαίως τι πρέπει οὕτω γὰρ ἔχει, ὡς «ὁ Θεὸς ἀναγκαίως ἐστὶ δίκαιος» καὶ «χορὴ τοὺς γονέας ἀγαπᾷ» καὶ «τὸ γάλα τοῦτο προσήκει εἶναι καθαρόν.»

### Γ') Κρίσεις ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας κρίσεις θεωρούμεναι

§ 70. Τὰς κρίσεις πρὸς ἄλλας κρίσεις ἐξετάζοντες εὐρίσκομεν ὅτι ὑπάρχει ἐν αὐταῖς

- 1) ταυτότητος καὶ ἑτερότητος ἢ διαφορᾶ.
- 2) συμφωνίας καὶ ἀσυμφωνίας ἢ ἀνιθέσεις.
- 3) συναλληλία καὶ ὑπαλληλία.

4) ἀντιστροφή καὶ κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφή.

α') Ταυτότης καὶ ἑτερότης κρίσεων.

§ 71. Αἱ κρίσεις λέγονται αἱ αὐταὶ ἢ ταυτόσημοι ἢ ἰσοδύναμοι, ὅταν ἔχωσι τὴν αὐτὴν ὕλην καὶ τὸ αὐτὸ εἶδος καὶ ἐκφράζωσιν ἀμφοτέρωθεν τὸ αὐτὸ νόημα ἀλλ' ὑπὸ διάφορον γλωσσικὸν τύπον, ὡς «ὁ Θεὸς ἐστὶ παντοδύναμος» καὶ «αὐτὸ ὑπέριστατον Ὅν πάντα δύναται.»

§ 72. Αἱ κρίσεις, αἵτινες δὲν εἶνε αἱ αὐταί, λέγονται κρίσεις ἕτεροι ἢ διάφοροι, ὡς «πάντες οἱ βόες εἰσὶ κερασφόροι» καὶ «ῥοδωνιαί τινες οὐκ ἔχουσιν εὐοσμία ῥόδα». Ἡ διαφορὰ δὲ τῶν κρίσεων εἶνε ἢ μερικὴ ἢ ὀλική. Κρίσις δὲ μερικὴν μὲν διαφορὰν ἔχουσα, ἔχουσα δὲ κοινὰ τινα γνωρίσματα εἶτε καθ' ὕλην εἶτε κατ' εἶδος εἶτε κατ' ἀμφοτέρωθεν λέγεται συγγενὴς ἢ ὁμοία, ὡς «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ ζῷον λογικὸν δίπουν» καὶ «πᾶν πτηνὸν ἐστὶ δίπουν».

β') Συμφωνία καὶ ἀντίθεσις κρίσεων.

§ 73. Κρίσεις ἔχουσαι τὰ αὐτὰ μὲν ὑποκείμενα, διάφορα δὲ κατηγορούμενα μὴ ἀποκλείοντα ἄλληλα λέγονται σύμφωνοι, ὡς «ὁ Ἀριστείδης ἐστὶ δίκαιος» καὶ «ὁ Ἀριστείδης ἐστὶ πένης» καὶ «αὐτὸ ῥόδον τοῦτό ἐστὶν ἐρυθρὸν» καὶ «αὐτὸ ῥόδον τοῦτό ἐστὶν εὐοσμὸν».

§ 74. Κρίσεις μὴ σύμφωνοι λέγονται ἀσύμφωνοι, ἀντικείμεναι, ἀντίθετοι, ὡς «ὁ Σωκράτης νομίζει θεοὺς» καὶ «ὁ Σωκράτης οὐνομίζει θεοὺς». Εἶνε δὲ ἡ ἀντίθεσις τῶν κρίσεων διττή· 1) καθαρῶς ἀρνητικὴ ἢ ἀπόλυτος ἀντίθεσις· 2) σχετικὴ ἀντίθεσις ἢ ἐναντιότης.

§ 75. Καθαρῶς ἀρνητικαὶ ἢ ἀπολύτως ἀντιθετικαὶ εἶνε αἱ κρίσεις, ὅταν ἢ ἑτέρα αὐτῶν εἶνε ἄρσις τῆς ἄλ-

λης. Τοιαῦται δὲ κρίσεις εἶνε· 1) αἱ σημαίνουσαι ἴσον μὲν ποσὸν (ὅτε ἀμφότεραι εἶνε μερικαὶ ἢ καθολικαί), ἀντίθετον δὲ ποιὸν (ὅτε ἢ μία εἶνε καταφατικὴ, ἢ δὲ ἑτέρα ἀποφατικὴ), ὡς «πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός» καὶ «πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἐστὶ θνητός». 2) αἱ σημαίνουσαι διάφορον μὲν ποσόν, ἀντίθετον δὲ ποιόν, ὡς «πᾶς ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι οὐκ εἰσι θνητοί». Αἱ τοιαῦται δὲ κρίσεις δὲν συναληθεύουσιν οὐδὲ συμπεύδονται, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀληθευούσης ἢ ἑτέρα κατ' ἀνάγκην ψεύδεται καὶ τὰνάπαλιν.

§. 76. Σχετικῶς ἀντιθετικαὶ κρίσεις λέγονται αἱ κρίσεις, ὅταν ἢ μία δὲν εἶνε ἄρσις τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ὅταν δύνηται νὰ μὴ ἀποκλείηται καὶ ἄλλη τις κρίσις, ὡς «ὁ χρόνος οὗτός ἐστι παρελθὼν» καὶ «ὁ χρόνος οὗτός ἐστιν ἐνεστώς», αἵτινες κρίσεις δὲν ἀποκλείουσιν ἀλλήλας, διότι δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἡ κρίσις «ὁ χρόνος οὗτός ἐστι μέλλον» καὶ «αὕτη ἡ γραμμὴ ἐστὶ εὐθεῖα» καὶ «αὕτη ἡ γραμμὴ ἐστὶ καμπύλη», ἔνθα δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἡ κρίσις «αὕτη ἡ γραμμὴ ἐστὶ κεκλασμένη», κτλ. Εἰς τὰς σχετικῶς δὲ ἀντιθετικὰς κρίσεις δὲν ἀληθεύουσιν ἀμφότεραι, δύναται δὲ ἀμφότεραι νὰ ψεύδωνται, δηλ. ἐκ τῆς ἀληθείας τῆς μιᾶς ἔπεται τὸ ψεῦδος τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς μιᾶς δὲν ἔπεται ἡ ἀλήθεια τῆς ἑτέρας, ἀλλ' ἡ ὑπαρξις καὶ τρίτου τινός, ὡς «ὁ τοῖχος οὗτός ἐστι λευκός» καὶ «ὁ τοῖχος οὗτός ἐστι μέλας» (ἔνθα ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ λευκότης τοῦ τοίχου, εἶνε ψευδὴς ἡ μελανία, ἀλλ' ἐὰν εἶνε ψευδὴς ἡ λευκότης, δὲν εἶνε ἀληθὴς ἡ μελανία, διότι δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ ἡ ἐρυθρότης τοῦ τοίχου καὶ ἄλλος τις χρωματισμός).

§ 77. Ὑπεναντίως ἀντικείμενα ἢ ὑπεναντίαι λέγονται αἱ κρίσεις, αἵτινες εἶνε μερικαὶ κρίσεις καὶ ἔχουσι τὴν αὐτὴν μὲν ὕλην, ἀντίθετον δὲ ποιόν, ὡς «ἄν-

ἄνθρωποι τινές εἰσι τέλειοι» καὶ ἄνθρωποι τινες οὐκ εἰσι τέλειοι» καὶ «σώματά τινά εἰσι διαφανῆ» καὶ «σώματά τινά οὐκ εἰσι διαφανῆ». Αἱ ὑπεναντία κρίσεις συναληθεύουσι μὲν, δὲν συμψεύδονται δέ, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ψευδομένης ἀληθεύει ἢ ἑτέρα.

γ) Συναλληλία καὶ ὑπαλληλία κρίσεων.

§ 78. Συναλληλοὶ κρίσεις λέγονται αἱ κρίσεις, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὸ πλάτος ἄλλης ὑπερκειμένης κρίσεως, ὡς «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός» καὶ «ἡ γυνὴ ἐστὶ θνητὴ» εἶνε κρίσεις συναλληλοὶ τῆς κρίσεως «ὁ ἄνθρωπος ἐστὶ θνητός».

§ 79. Ὑπάλληλοὶ κρίσεις λέγονται αἱ κρίσεις, αἵτινες ἔχουσαι τὸ αὐτὸ ποιὸν διαφέρουσιν ἀλλήλων μόνον κατὰ ποσόν, διότι ἢ μὲν μία εἶνε καθολικὴ, ἢ δὲ ἄλλη μερικὴ, ὡς «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι θνητοὶ» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι θνητοί». Καλεῖται δὲ ἢ μὲν καθολικὴ κρίσις ὑπαλληλοῦσα, ἢ δὲ μερικὴ ὑπαλληλωτὴ <sup>1</sup>.

§ 80. Αἱ ὑπάλληλοὶ κρίσεις, αἵτινες εἶνε γένος καὶ εἶδος, ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας τὴν ἐξῆς λογικὴν σχέσιν·

1) Ἐὰν ἀληθεύῃ ἢ ψεύδῃται ἢ καθολικὴ κρίσις, ἀληθεύει ἢ ψεύδεται καὶ ἢ μερικὴ, διότι ἐκ τοῦ καθόλου συμπεραίνεται τὸ ἐπὶ μέρος κατὰ τὸν νόμον τῆς ταυτότητος. Ἀληθεύοντος π.χ. τοῦ «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι θνητοὶ», ἀληθεύει καὶ ἢ μερικὴ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι θνητοί», ψευδομένου δὲ τοῦ «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι πεπαιδευμένοι», ψεύδεται καὶ τὸ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι πεπαιδευμένοι.»

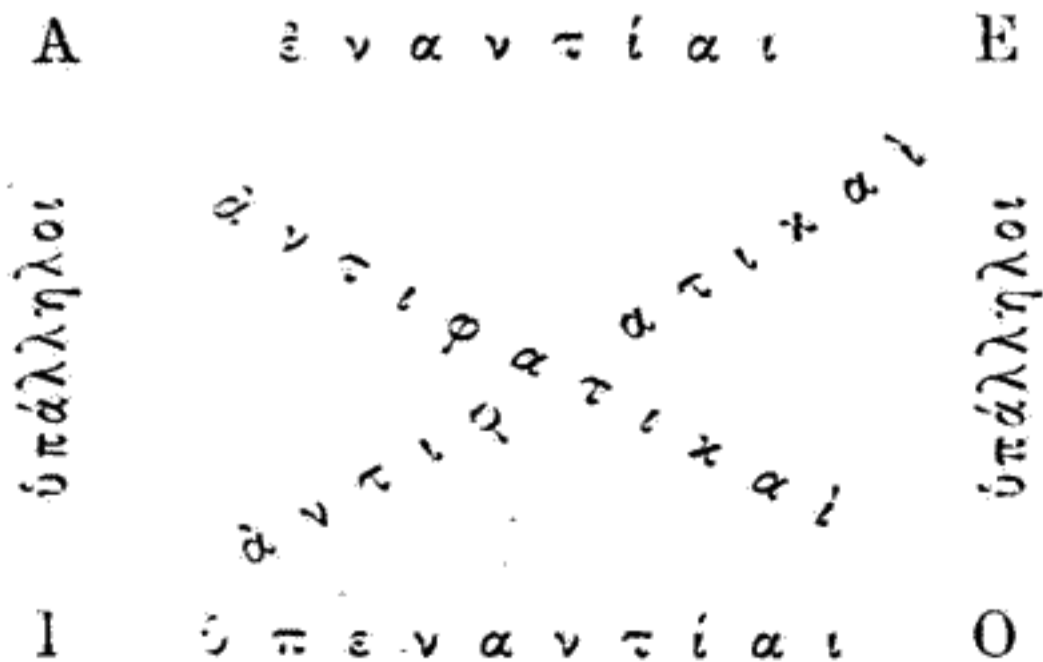
(<sup>1</sup>) Τὰ συνήθως διδόμενα ὀνόματα δὲν εἶνε κατάλληλα, ἴσως δ' ὑπερτίονον εἶνε ἢ μὲν ὑπαλληλοῦσα νὰ καλεῖται ὑπερκειμένη, ἢ δὲ ὑπαλληλωτὴ ὑποκειμένη.

2) Ἐὰν ἀληθεύῃ ἡ μερική κρίσις, δὲν ἀληθεύει καθόλου καὶ ἡ καθολική, διότι ἐκ τοῦ ἐπὶ μέρος δὲν συμπεραίνεται ὁρθῶς τὸ καθόλου. Ἀληθεύοντος τοῦ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσιν ἐνάρετοι», δὲν ἀληθεύει καθόλου καὶ τὸ «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσιν ἐνάρετοι». Ἐὰν δὲ ψεύδῃται ἡ μερική κρίσις, ψευδὴς εἶνε καὶ ἡ καθολική. Ἐὰν π. χ. εἶνε ψευδὲς τὸ «φυτὰ τινὰ εἰσι λίθοι», ψευδὲς εἶνε καὶ τὸ «πάντα τὰ φυτὰ εἰσι λίθοι».

### ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ

#### Ἀντίθεσις καὶ ὑπαλληλία τῶν κρίσεων.

§ 81. Ἡ ἀντίθεσις καὶ ἡ ὑπαλληλία τῶν κρίσεων παριστάνεται διὰ τοῦ ἐξῆς τετραγωνικοῦ σχήματος, ὅπερ ὠνομάσθη λογικὸν τετράγωνον, ἀποτελεῖται δ' ἐκ τῶν γραμμάτων A, E, I, O, ἐξ ὧν τὸ μὲν A δηλοῖ τὰς καθολικὰς καταφατικὰς κρίσεις, τὸ δὲ I τὰς μερικὰς καταφατικὰς, ἐλήφθησαν δὲ τὰ γράμματα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ affirmo (καταφάσκω), τὸ δὲ E τὰς καθολικὰς ἀποφατικὰς κρίσεις, τὸ δὲ O τὰς μερικὰς ἀποφατικὰς, ἐλήφθησαν δὲ τὰ γράμματα ἐκ τοῦ Λατινικοῦ nego (ἀποφάσκω). Ὡς δ' ἐκ τοῦ σχήματος φαίνεται, θεωρουμένου ὡς κύκλου, ἡ A καὶ O καὶ ἡ E καὶ I λέγονται καὶ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετοι κρίσεις.





1. Ὑπαλληλία μεταξὺ τοῦ  $AI$  καὶ  $EO$ . Αἱ  $A$  καὶ  $E$  εἶνε κρίσεις ὑπαλληλοῦσαι, αἱ δὲ  $I$  καὶ  $O$  ὑπαλληλωταὶ καὶ ὑποκείμεναι εἰς τὰς καθολικάς. Καὶ ἂν εἶνε ἀληθεῖς αἱ καθολικαὶ κρίσεις, εἶνε ἀληθεῖς καὶ αἱ μερικοί· ἐὰν δὲ δὲν εἶνε ἀληθεῖς αἱ μερικαί, δὲν εἶνε ἀληθεῖς καὶ αἱ καθολικαί, ὡς

$AI$  = «πᾶς ἄνθρωπός ἐστι θνητός» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι θνητοί».

$EO$  = «πάντες οἱ ἄνθρωποι οὐκ εἰσι πεπαιδευμένοι» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι οὐκ εἰσι πεπαιδευμένοι».

2. Ἀντιφατικὴ ἀντίθεσις μεταξὺ τοῦ  $AO$  καὶ  $EI$ . Αἱ κρίσεις αὗται οὔτε ἀμφοτέρω εἶνε ἀληθεῖς οὔτε ἀμφοτέρω ψευδεῖς, ἀλλὰ τῆς μιᾶς ἀληθευούσης, ἡ ἑτέρα ψεύδεται καὶ τὰνάπαλιν, ὡς

$AO$  = «πάντες οἱ ἄνθρωποι εἰσι θνητοί» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι οὐκ εἰσι θνητοί».

$EI$  = «πάντες οἱ ἄνθρωποι οὐκ εἰσι πεπαιδευμένοι» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι πεπαιδευμένοι».

3. Ἐναντία ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν κρίσεων  $A$  καὶ  $E$ . Αὗται ἀμφοτέρω μὲν δὲν ἀληθεύουσι, δύνανται δ' ἀμφοτέρω γὰρ εἶνε ψευδεῖς, δηλ. ἐκ τῆς ἀληθείας τῆς μιᾶς ἔπεται τὸ ψεῦδος τῆς ἑτέρας, ἐκ δὲ τοῦ ψεύδους τῆς μιᾶς δὲν ἔπεται πάντως ἡ ἀλήθεια τῆς ἑτέρας, ὡς

$AE$  = «πᾶς τοῖχος ἐστι λευκός» καὶ «πᾶς τοῖχος οὐ λευκός».

4. Ὑπεναντίαι κρίσεις μεταξὺ τῶν κρίσεων  $I$  καὶ  $O$ . Αὗται δύνανται ἀμφοτέρω γὰρ εἶνε ἀληθεῖς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀμφοτέρω γὰρ εἶνε ψευδεῖς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ψεύδους τῆς μιᾶς ἔπεται ἡ ἀλήθεια τῆς ἑτέρας, ὡς

$IO$  = «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι σοφοί» καὶ «τινὲς ἄνθρωποι οὐ σοφοί εἰσιν».

δ') Ἀντιστροφή καὶ κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφή.

§ 82. Ἀντιστροφή λέγεται ἡ μεταβολὴ κρίσεως, καθ' ἣν ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου γίνεται κατηγορούμενον καὶ τὰ νάπαλιν, ὡς «οὐδεὶς πλανήτης σῶμα αὐτόφωτον» καὶ «οὐδὲν σῶμα αὐτόφωτον πλανήτης». Ἡ δὲ κρίσις, ἣς οἱ ὅροι μεταβάλλονται, λέγεται ἀντιστροφομένη ἢ ἀντιστρεπτέα, ἢ δ' ἐκ τῆς μεταβολῆς ταύτης προερχομένη κρίσις καλεῖται ἀντιστρέφουσα. Κατὰ δὲ τὴν τῶν ἐννοιῶν ταύτην ἀντιστροφήν ἡ ποσότης τῶν κρίσεων ἢ σώζεται ἢ αὐτῇ ἢ μεταβάλλεται. Τὸ πρῶτον δὲ καλεῖται ἀπλῆ ἀντιστροφή ἢ καθαρὰ ἀντιστροφή, τὸ δὲ δεύτερον λέγεται μὴ καθαρὰ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ἀντιστροφή.

§ 83. Ἐν τῇ ἀντιστροφῇ εἶνε ἐξετασιέα τὰ ἑξῆς· 1) ἡ ἀπλῆ ἢ καθαρὰ ἀντιστροφή· 2) μὴ καθαρὰ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς ἀντιστροφή· 3) κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφή.

§ 84. Ἀπλῆ ἢ καθαρὰ ἀντιστροφή λέγεται, διὰν εἰς ἀμφοτέρας τὰς κρίσεις οὐζῆται τὸ αὐτὸ ποσόν, ὅπερ γίνεται, διὰν ἡ ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου καὶ κατηγορουμένου εἶνε ἰσοπλατεῖς. Γίνεται δὲ καθαρὰ ἀντιστροφή, διὰν αἱ κρίσεις εἶνε

1) καθολικαὶ ἀποφατικαί, ὡς «οὐδεὶς ἦρως δειλὸς» καὶ «οὐδεὶς δειλὸς ἦρως» καὶ «οὐδεὶς πλανήτης σῶμα αὐτόφωτον» καὶ «οὐδὲν σῶμα αὐτόφωτον πλανήτης».

2) καθόλου καταφατικαί, ὡς «ὁ ἄνθρωπός ἐστι λογικὸν ὄν πεπερασμένον» καὶ «λογικὸν ὄν πεπερασμένον ἐστὶν ἄνθρωπος» καὶ «πάντες οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες εἰσὶν ἡλιοὶ» καὶ «πάντες οἱ ἡλιοὶ εἰσὶν ἀπλανεῖς ἀστέρες».

3) μερικαὶ καταφατικαί, ὡς «τινὲς βασιλεῖς εἰσι φιλόσοφοι» καὶ «τινὲς φιλόσοφοί εἰσι βασιλεῖς» καὶ «ὑγρόβιά τινα ζῶά εἰσι μαστοφόρα» καὶ «μαστοφόρα τινα ζῶά εἰσιν ὑγρόβια» καὶ «δηλητήριά τινα εἰσι φυτὰ» καὶ «φυτὰ τινα εἰσι δηλητήρια».

§ 85. Ἀντιστροφὴ μὴ καθαρὰ ἢ κατὰ συμβεβηκὸς λέγεται, ὅταν μεταβάλληται τὸ ποσὸν πρὸς ἐπαλήθευσιν, γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν τὸ ὑποκείμενον καὶ κατηγορούμενον δὲν εἶνε ἔννοια ἰσοπλατεῖς. Μὴ καθαρῶς δὲ ἀντιστρέφονται αἱ ἑξῆς κρίσεις·

1) κρίσεις καθολικαὶ καταφατικαί, ὡς «πᾶσαι αἱ μηλέαι εἰσὶ φυτὰ» = «τινὰ φυτὰ εἰσι μηλέαι».

2) κρίσεις μερικαὶ καταφατικαί, ὡς «τινὲς ἄνθρωποι εἰσι βασιλεῖς» = «πάντες οἱ βασιλεῖς εἰσιν ἄνθρωποι».

3) κρίσεις μερικαὶ ἀποφατικαί, ὡς «ὑγρόβιά τινα ζῶα οὐκ εἰσιν ἰχθύες» = «πάντες οἱ ἰχθύες εἰσιν ὑγρόβια ζῶα».

§ 86. Κατ' ἀντίθεσιν ἀντιστροφὴ λέγεται ἐκεῖνο τὸ εἶδος, καθ' ὃ ἡ ἀντίθετος ἔννοια τοῦ ὑποκειμένου γίνεται κατηγορούμενον καὶ ἡ ἀντίθετος ἔννοια τοῦ κατηγορούμενου γίνεται ὑποκείμενον, ὡς «πάντα τὰ ῥόδα εἰσὶν ἄνθη» = «πᾶν τὸ μὴ ἄνθος οὐδὲ ῥόδον ἐστὶν» καὶ «πάντα τὰ πτηνὰ εἰσι πτερωτὰ» = «πᾶν τὸ μὴ πτερωτὸν οὐδὲ πτηνὸν ἐστὶν».

### Περὶ τῆς διαφόρου ἀξίας τῶν κρίσεων.

§ 87. Αἱ κρίσεις κατὰ τὴν ἄμεσον ἢ ἔμμεσον βεβαιότητα, ἣν σημαίνουσιν, ἔχουσι διάφορον ἐπιστημονικὴν ἀξίαν καὶ λαμβάνουσι διάφορα ὀνόματα.

1) Ἀρχαὶ λέγονται προτάσεις βέβαιαι ἄμεσοι, ὧν ἄλλαι

πρότεραι δὲν ὑπάρχουσιν. Αὗται ἀποτελοῦσι τὴν ἀφειτηρίαν πάσης ἐπιστήμης καὶ εἶνε

α') Ἀξιώματα (παρὰ τὸ ἀξιοῦν = ἡγεῖσθαι τι βέβαιον) εἶνε προτάσεις σημαίνουσαι ἀλήθειαν αὐταπόδεικτον, ὡς «τὰ τῶ αὐτῶ ἴσα καὶ ἀλλήλοις ἴσα» καὶ «τὸ ὅλον ἴσον ἐστὶ τοῖς ἐαυτοῦ μέρεσιν».

β') Αἰτήματα εἶνε προτάσεις, ὧν ἡ ἀλήθεια διαγιγνώσκειται δι' ἀμέσους ἐκτελέσεως, ὡς «ἡ γραμμὴ δύναται ἀχθῆναι, ἐκταθῆναι, βραχυνθῆναι».

2) Προτάσεις δ' ἔχουσαι ἔμμεσον βεβαιότητα ὡς ἐξ ἄλλων κρίσεων ἐξαρτώμεναι εἶνε αἰ ἐξῆς·

α') Θεωρήματα εἶνε προτάσεις περιέχουσαι θεωρίαν τινὰ ἢ θέσιν, ἣτις βεβαιοῦται δι' ἀποδείξεως, ὡς «αἰ τρεῖς γωνίαι παντὸς τριγώνου ἰσοῦνται δύο ὀρθαῖς».

β') Προβλήματα εἶνε προτάσεις, αἵτινες περιέχουσιν ἐρώτησιν τινὰ λυτέαν ἐξ ἐγνωσμένων λόγων, ὡς «ἐὰν αἰ 100 δραχμαὶ φέρωσι κέρδος 5 δραχμάς, πόσας δραχμάς κέρδος θὰ φέρωσιν αἰ 500 δραχμαί;

γ') Πόρισμα εἶνε προτάσεις ἀμέσως ἐξ ἄλλων προτάσεων πηγάζουσαι καὶ μηδεμιᾶς χρήζουσαι περαιτέρω ἀποδείξεως, ὡς «εἰ αἰ τρεῖς γωνίαι παντὸς τριγώνου ἰσοῦνται δύο ὀρθαῖς», ἐξάγεται ὡς πόρισμα ὅτι «αὐταὶ ἰσοῦνται πρὸς 180 μοίρας».

δ') Ὑποθέσεις εἶνε προτάσεις, ὧν ἡ ἀλήθεια προϋποτίθεται. Τοιαῦται εἶνε ἡ παραδοχὴ τῆς θεωρίας περὶ τῆς φύσεως τοῦ φωτός, περὶ τῆς διττῆς ιδιότητος τοῦ ἠλεκτρισμοῦ (τοῦ θετικοῦ καὶ ἀρνητικοῦ), κτλ. Ὅμοίως οἱ ἰατροὶ καταφεύγουσιν εἰς ὑποθέσεις πρὸς ἐρμηνείαν διαφόρων νόσων.

ε') Λήμματα εἶνε προτάσεις, ἣτις εἰς ἄλλην πραγματείαν ἀποδειχθεῖσα παραλαμβάνεται ὡς βεβαία.